

Strijd om akkers nog niet

In elke provincie liggen plannen in de kast om op landbouwgrond grootschalige projecten te realiseren waarbij natuur en/of recreatie een hoofdrol spelen. Als boeren vrijwel vanuit het niets worden geconfronteerd met een claim op hun grond, begint een jarenlang traject van onzekerheid en frustratie. Ondertussen komt een discussie op gang; moeten de landbouwgronden toch niet beschikbaar blijven voor de voedselproductie?

Door: Harma Drenth
Fotografie: Jan Bouwman, Anton Dingemans, Susan Rexwinkel, Ingrid Zieverink

‘In mei 2005 daalde de koningin der Nederlanden in een helikopter uit de wolken neer om acht vierkante kilometer van haar koninkrijk aan het wateroppervlak toe te voegen.’ Een van de eerste zinnen uit het slothoofdstuk dat schrijver Frank Westerman heeft toegevoegd aan zijn boek *De graanrepubliek*, over de landbouwgeschiedenis van het Oldambt. De nieuwe uitgave verscheen twee maanden geleden en hierin beschrijft Westerman wat er de afgelopen tien jaar is gebeurd, de periode na de aankondiging van de plannen voor Blauwestad. Een prestigieus plan voor een probleemgebied. Want ten noorden van Winschoten, daar kon het nooit wat worden; de landbouw kwijnende, duizenden hectares lagen braak, het zag er niet uit. Besloten werd om het onder water te zetten en te ontwikkelen tot een recreatiegebied met honderden nieuwe woningen. Het plan was toen uniek. Dat zal het niet lang blijven. Tot 2040 zal het landbouwareaal landbouwgrond afnemen met 150.000 tot 300.000 hectare, staat in de studie ‘Welvaart en leef-

omgeving’, die in 2006 is uitgebracht door het Centraal Planbureau, het Natuur- en Milieu Planbureau en het Ruimtelijk Planbureau. De functies natuur en wonen zijn de belangrijkste ruimtevragers. Op de volgende pagina’s vertellen boeren over hun ervaringen met drie projecten waarbij goede akkerbouwgebieden die nieuwe functies krijgen: het Oostvaarderswold in Flevoland, de ontpoldering rond de Westerschelde in Zeeland en het Wieringerrandmeer in Noord-Holland.

Van het Wieringerrandmeer is enkele weken geleden besloten dat het doorgaat. Het project vertoont grote overeenkomsten met Blauwestad: volop ruimte voor water en woningbouw, bedoeld om een economische impuls te geven aan wat de overheden zien als een kwijnend gebied - tenminste, die visie blijkt uit de onderbouwingen van de plannen.

Maar de landbouwgebieden zijn helemaal niet zo kwijnend als de overheden doen voorkomen. Diverse wereldwijde ontwikkelingen geven nieuw elan aan zowel de akkerbouw als de melkveehouderij. Het gebruik van gewassen voor de productie van bio-ethanol bijvoorbeeld heeft wereldwijd invloed op de hoeveelheid granen die beschikbaar is voor voedsel

gestreden

en diervoeders. Voedselschaarste en voedselzekerheid zijn weer onderwerp van gesprek in Europa; dat had twintig jaar geleden niemand kunnen voorzien. Evenmin het besluit van de Europese Unie om vanwege de toenemende krapte op de graanmarkt de verplichte braaklegging vast te stellen op 0 procent om daarmee minstens 10 miljoen ton graan extra te kunnen oogsten.

Een ander misverstand dat bij de overheden leeft, is dat er in Nederland ruimte genoeg is voor boeren die worden uitgeplaatst. Milieuregels en economische wetten dwingen tot schaalvergroting, waardoor iedere boer op zoek is naar uitbreidingsmogelijkheden. Voeg daarbij de honderden boeren die op zoek zijn naar alternatieve vestigingsmogelijkheden omdat hun bedrijf op de planologische kaarten rood, groen of blauw is ingekleurd.

De gevolgen van de economische perspectieven van de landbouw en de honderden boeren op drift laten zich raden. Er is een enorme grondhonger; de grondprijzen zijn sterk gestegen.

Diezelfde prijsstijging zorgt ervoor dat kosten van de projecten in het traject van plan tot realisatie met miljoenen euro's stijgen. In de plannen wordt wel gesproken over schadeloosstellingen voor de betrokken boeren, maar concrete bedragen staan nooit genoemd. Het leidt tot discussies over verschillende waarderingsgrondslagen, al dan niet met 'plussen' of 'meewerkingstoelagen'; fraaie terminologie die moeten leiden tot vrijwillige meewerking bij de betrokken boeren. Maar op de achtergrond dreigt immer het wapen van het Ontheeningsbesluit.

„Voor boeren die merken dat hun bedrijf in een plan valt, zit er weinig anders op dan zich te verenigen met de collega's in hetzelfde gebied, gezamenlijk te trachten er het maximale uit te slepen. Maar uiteraard moeten ze individueel hun kansen grijpen als ze zich voordoen”, zegt Inge Hageman van LTO Noord. De organisatie is ronduit tegen dergelijke nieuwe plannen als compensatie van activiteiten elders. „Nederland is daarvoor gewoon te klein. Dat wil niet zeggen dat je niet goed moet zorgen voor de natuurgebieden die er zijn. Maar natuurontwikkeling met zogeheten robuuste verbindingzones, dat is in ons land natuurlijk een beetje *fake*.”

LTO wil bovendien de discussie aanzwengelen of het in deze tijd van voedselschaarste wel gewenst is om goede, productieve landbouwgrond om te zetten in natuur, al dan niet gecombineerd met recreatie en villa's, verscholen in het lommerrijke groen. Dat meer partijen in de maatschappij deze discussie willen aangaan, blijkt uit de opmerking die schrijver Westerman begin april maakte in een actualiteitenprogramma op tv: „Straks staat in de geschiedenisboekjes dat er aan het begin van deze eeuw een absurde bevlieging was om landbouwgrond prijs te geven terwijl we ons dat niet konden permitteren.”

Copyright foto

'Boerenlandschap is ook natuur'

Gert-Jan Minderhoud in Oudelande, akkerbouwer in de Everingepolder, hoorde in 1996 voor het eerst over de plannen om in hun gebied te ontpolderen. „Daarna werd het bedrieglijk stil”, zegt hij. „Achter de schermen gebeurde van alles, maar pas in februari 2006 werden bewoners van de vijf polders in het Middengebied officieel ingelicht.” Sindsdien heeft Minderhoud er talloze uren ingestoken om het tij te keren. „Ik zie het totaal niet zitten om weg te moeten, zeker niet voor natuur. Boerenlandschap is toch ook natuur?” „Snel verkopen”, luidde een welgemeend advies. „Maar aan wie? Geen projectontwikkelaar is geïnteresseerd; natuurontwikkeling levert niets op.”

Dat het ontpolderen doorgaat, staat vast. Het kabinet heeft dat besloten en wil daarop niet terugkomen, ondanks verdeeldheid bij de politiek en tegen de wens van 60 procent van de Zeeuwen. In 2010 begint de uitvoering. Een commissie studeert nog op alternatieven voor de vijf polders, maar daar heeft Minderhoud weinig vertrouwen in. „Het ministerie graaft zich helemaal in om het door te laten gaan. Hoe serieus moeten we zo'n commissie dan nog nemen? Ondertussen ben ik al jaren terughoudend met investeren. De overheid adviseert om te blijven investeren omdat ze elke cent vergoeden, maar ik steek er geen geld en eigen arbeid in als de boel straks plat gaat. En zolang ik geen zekerheid heb dat ik weg moet en wat ik er dan voor krijg, kan ik niets anders kopen. Ik beschouw de tijd tot 2010 als laatste loodjes. Dan krijgen we duidelijkheid.”

Copyright foto

Copyright foto

ZEELAND: NATUURPAKKET WESTERSCHELDE

Plan: Aanleg van 600 hectare estuariene natuur (natuur die zich ontwikkelt in het contact tussen zoet en zout water) rond de Westerschelde.
Aanleiding: Vrijwel het gehele Westerscheldegebied is aangewezen als Europees natuurgebied en Nederland moet de natuurwaarden herstellen.
Bedreigd landbouwgebied: Hertogin Hedwigepolder en in het Middengebied de Zuid-, Van Hattum-, Everinge-, Hellegat- en Eendragtspolder.
Toezeggingen voor landbouw: Vrijwilligheid is de basis bij de grondverwerving; verkopen tegen marktwaarde - afgeleid van agrarische grond in de omgeving - plus een medewerkingstoelage van 10.000 euro per hectare. Als onvoldoende hectares worden verworven, wordt het Ontheeningsbesluit ingezet en vervalt de toeslag.
Stadium: Het plan werd bekend in 1996. In 2005 heeft het kabinet met België afgesproken dat de Westerschelde wordt verdiept voor de haven van Antwerpen. Ook is besloten dat in 2010 600 hectare estuariene natuur moet zijn gerealiseerd. 305 Hectare is al aangewezen in 't Zwin en de Hertogin Hedwigepolder, maar in opdracht van minister Gerda Verburg van LNV onderzoekt de commissie Nijpels alternatieven voor die laatste polder; een advies volgt in november 2008. Voor het Middengebied worden ook nog andere alternatieven bestudeerd; medio 2008 volgt uitsluitel over de rol van de vijf bedreigde polders.

'We zitten in de klem'

Joop Grin in Slootdorp is voorzitter van het boerencollectief dat zich inzet voor 'fatsoenlijke verplaatsingen en een fatsoenlijke regeling voor de randboeren', zoals Grin het noemt. De stemming is volgens Grin buitengewoon negatief. „De grond, de verkaveling en de structuur zijn goed in de Wieringermeer. Het is van de gekke om juist hier plaats te maken voor recreatie en woningbouw, maar we zijn kennelijk met z'n allen niet in staat om dat aan de politiek over te brengen. En goede afspraken maken is lastig, niet in de laatste plaats doordat we sinds 2001 al diverse keren met nieuwe vertegenwoordigers van de politiek om tafel moesten. We zijn telkens terug bij af. Eerdere toezeggingen over verplaatsingen in de Wieringermeer kunnen niet meer worden waargemaakt; er zijn niet voldoende bedrijven beschikbaar, onder meer doordat door Agriport A7 in het zuiden van de polder al veel boeren weg moesten.” Grin hoort bij de dertig boeren die wegmoeten. Hij heeft al rondgekeken naar een vervangend bedrijf. Het aanbod viel hem niet mee, maar los daarvan weet hij ook nog niet of de provincie nu al meewerkt aan verplaatsing. „Ze willen de grond niet eerder verwerven dan wanneer ze het nodig hebben. Ondertussen krijgen we hier sinds een maand geen bouwvergunning meer als we willen investeren. We zitten dus in de klem.” Terwijl Grin graag verder wil. „We hebben een opvolger van 27 jaar met een HAS-opleiding en een bedrijf van 93 hectare in eigendom, volstrekt up-to-date. Ik vind het frustrerend. Mijn aversie tegen de politiek neemt alleen maar toe. De enige zekerheid die ik heb, is dat ze het bedrijf naar de bliksem helpen. Maar ik weet niet wanneer en hoe.”

Copyright foto

NOORD-HOLLAND: HET WIERINGERRANDMEER

Plan: 1.600 Hectare landbouwgebied tussen Wieringen en de Wieringermeer omzetten in een 9 kilometer lange waterplas met daaromheen ruimte voor groen, recreatie, bedrijvigheid en 1.845 tot 2.100 woningen.

Aanleiding: Een stedenbouwkundige heeft het plan ingediend bij het Secretariaat Voorbeeldplannen Vierde Nota Ruimtelijke Ordening 1992. De provincie wil met het meer een sociaaleconomische impuls geven aan de hele Kop van Noord-Holland.

Bedreigd landbouwgebied: De zuidelijke rand van het voormalige eiland Wieringen en de noordelijke rand van de Wieringermeer.

Toezeggingen voor de landbouw: Boeren mogen er niet op achteruit gaan. De boeren in het plangebied krijgen een schadevergoeding op basis van de Onteigeningswet.

Stadium: De eerste ontwerpen stammen uit 1989. Op 17 maart 2008 heeft Provinciale Staten van Noord-Holland ingestemd met het plan. Er komt een verplaatsingscommissie voor de boeren in het plangebied die willen verplaatsen. Een andere commissie bekijkt welke maatregelen nodig zijn om de te verwachten en optredende effecten van het randmeer bij de aangrenzende landbouwbedrijven op te heffen of te compenseren. In 2009/2010 moet de eerste schop de grond in, in 2030 moet het af zijn.

'Ik zie geen edelhert langslopen'

Halverwege de kavel van akkerbouwer Gert-Jan van Dongen in Zeewolde staat een jalonstok. 25 Hectare van zijn 55 hectare grote pachtbedrijf - pas twaalf jaar geleden uitgegeven - ligt achter deze stok en moet natuur worden. „Daarvoor wil ik compensatie. Ik wil hier blijven zitten en in de directe omgeving grond kunnen bijpachten. Als ze me een perceel op afstand bieden, moeten ze me met volledige compensatie verplaatsen. Naar een pachtbedrijf, want de afkoop van de pacht-rechten stelt niets voor.” Het klinkt eenvoudig maar het zal niet zo simpel gaan, weet Van Dongen. „Bedrijven die qua grond, gebouwen en verkaveling vergelijkbaar zijn, liggen niet voor het oprapen. Bovendien blijkt de overheid in dit project een onbetrouwbare partner, die zich niet wil verplaatsen in de rol van de ondernemer op de grond die ze heeft ingekleurd. Ze schuift een hoogproductief landbouwgebied van de kaart.” Volgens de provincie is er draagvlak voor het project. Dat was voorwaarde om het door te laten gaan. „Dat draagvlak is er wel, maar bij de mensen in Almere en Lelystad. Beslist niet bij de boeren. Wij zijn er de dupe van dat in dit overvolle land, dat bestaat uit verschillende cultuurlandschappen naast elkaar, een bepaald type cultuurlandschap een hogere status heeft gekregen en dat ze dat ten koste van alles willen beschermen. Hoe ze dat moeten doen, of daar grote grazers in passen, daarover is nog discussie. Voorlopig zie ik de edelherten hier nog niet voorbijkomen.”

Copyright foto

FLEVOLAND: OOSTVAARDERSWOLD

Plan: 1.950 Hectare landbouwgrond tussen de Oostvaardersplassen en het Horsterwold in Zuidelijk Flevoland wordt omgezet in een natuur- en recreatiegebied; een groot, groen, gedeeltelijk drassig (half)open landschap.

Aanleiding: De Ecologische Hoofdstructuur (EHS). De Oostvaardersplassen komen zo via de Veluwe in contact met Duitse natuurgebieden; het edelhert kan via de verbinding naar de Veluwe trekken.

Bedreigd landbouwgebied: Een strook van ongeveer 2 kilometer breed en 11 kilometer lang, midden in Zuidelijk Flevoland.

Toezeggingen voor de landbouw: Grondeigenaren hebben recht op een volledige schadeloosstelling gebaseerd op agrarische waarde.

Stadium: 1.650 Hectare ligt vast, in het plan is een zoekgebied gearceerd waarin nog 300 hectare moet komen. De Milieu Effect Rapportage (MER) moet in mei klaar zijn. Onderdeel daarvan is de Landbouw Effect Rapportage (LER), over de effecten voor het landbouwgebied dat grenst aan het Oostvaarderswold en de maatregelen om die effecten zo veel mogelijk te beperken. Eind 2008 moet bekend zijn hoe de natuurzone eruit gaat zien. De inwoners, waaronder de boeren, mogen hierover meedenken. Uiterlijk juni 2009 moeten er afspraken zijn over inrichting en beheer.